

YURDUNA KAVUŞAN ADAM: CENGİZ DAĞCI

 Yunus ZEYREK

*Arkamızdan ağlaştılar
Meşe dalları.
Bize haram oldu
Kırım yolları.*

*Kırım unu, Posof manilerine de girmiş;
Sahanda Qırım uni/Deminnidur demini,
Ağam xumar oynamaz/Yeminnidur yemini.*

Türk dünyasının ünlü yazarı Cengiz Dağcı, yaşamakta olduğu Londra’da vefat etti. Türkiye’nin ilgi ve çabasıyla cenazesi, doğduğu topraklarda, Kırım’da defnedildi. Böylece, İkinci Dünya Savaşı hengâmesinde *Yurdunu Kaybeden Adam*, yurduna kavuşmuş oldu...

Cengiz Dağcı, yurdumuzda hak ettiği ölçüde anılmamış olsa da benim dünyamda onun apayırır bir yeri vardır.

Çocukluğumda annemden sık sık duyduğum bir cümle vardı: “*Kırım unumuz azaldı; almazsanız size kete, katmer yapamam!*”

Posof’ta *Kırım unu* ne demektir?

Vilâyetimiz olan Ahıska, 1828 Osmanlı-Rus Savaşıyla Osmanlı’dan çıkmıştı. Büyük dedelerimiz o hengâmeden sonra Ahıska’dan Osmanlı’ya, Posof’a gelmişlerdi. Fakat talihin cilvesiyle 50 sene sonra kopacak 93 Harbi’yle Posof da Çarlık Rusya’sına intikal edecekti. Derler ki işte o işgal yıllarında bir kuraklık ve kıtlık yaşanmış. Rus idaresi, yerli Müslüman ahaliyi Çarlığa gönülden bağlamak için Kırım’dan un getirerek halka dağıtmış. O zamanlardan beri Posof’ta fabrika ununa *Kırım unu* denilir olmuş.

Posof’ta buğday yetişmez, az miktarda kırımızı buğday ekilirdi. Daha ziyade arpa yetiştirilir; kasabadan alınan fabrika unuyla karıştırılarak kullanılırdı. En makbul fabrika unları da Yozgat-Yerköy’den gelirdi. Ama kimse buna Yerköy unu demez, herkes *Kırım unu* derdi. İşte Kırım isminin zihnime yazılışının ilk hikâyesi böyledir.

Erzurum’da lisede okuduğum sıralarda Kızılay yurdunda kalan arkadaşlarımdan İğdirli Emir Turan, Cengiz Dağcı’nın ***Onlar da İnsandı*** adlı romanını vermişti. Bu romanı okuyup bitirdiğimde takvim 10 Temmuz 1975’i gösteriyordu. İşte ismini ilk defa annemden işittiğim Kırım’ın hazin hikâyesi bu kitapta anlatılmaktaydı... Tasvir edilen yerler, hikâye edilen günlük hayat ve insan ilişkileri, tıpkı bizim köydeki gibiydi. Onun romanlarına çabucak ısınmamın bir sebebi de bu olmalı.

Dağcı bu romanda, çocukluğunu yaşadığı Yalta’nın Kızıtaş köyünde geçen olaylarla, Kırım Türklüğünün mutlu hayatını ve Rusların gelişile huzurun nasıl bozulduğunu anlatmaktadır. Sonra Komünizm belâsı, tarlasında ve bağında bahçesinde didinerek hayata tutunan insanların yıkılan dünyaları ve bilhassa 1944 sürgünü, açık, sade bir dil ve sürükleyici bir üslûpla gözler önüne serilmektedir.

Bu romanda unutamadığım satırlar şunlardı:

“Yarabbim, o millet, o topraktan ayrılırken niçin kıyamet kopmadı? Bir zelzele olsun, olmadı! Denizler o yurdu milletiyle beraber yutmadı! Düşünüyorum: Rusya, bu büyük, kahraman, namuslu milletle neden böyle namussuzca hesaplaştı?”

Gerçekten Ruslar, XVIII. Yüzyıl başından itibaren bu ülkeye musallat olmuş, kardeş hanlar arasına fitne sokmuş, nihayet 1783’te de burayı ilhak etmiştir. Komünizm döneminde yerli halk zulme maruz kalmış, 1944 baharında da topyekûn sürgüne gönderilmiştir. Gerek Çarlık gerekse Sovyet dönemlerinde Kırım’ın kültürel varlığına da kastedilmiş, tarihî eserleri yıkılmış,

yer adları değiştirilmiştir. Akmescit şehrinin bugünkü adı *Simferopol*, *Gözleve/Yevpatoriya*, *Akyar/Sivastopol*, *Kefe/Feodosiya*, *Canköy/Jankoy* ve *Dağcı'nın köyü Kızıлтаş* da *Krasnokamenka* olmuştur.

Dağcı'nın romanlarında her şey Kırım'dır. Hayat orada başlar, orada biter; hayaller orada kurulur, savaş orası içindir, mutluluklar ve acılar oradadır, güzellikler orada...

Onlar da İnsandı (1958) adlı romanından başka ilk akla gelen kitapları: *Korkunç Yıllar*(1956), *Yurdunu Kaybeden Adam* (1957), *Ölüm ve Korku Günleri* (1962), *O Topraklar Bizimdi* (1966), *Dönüş* (1968), *Badem Dalına Asılı Bebekler* (1970), *Üşüyen Sokak* (1972)...

Ben artık bir Cengiz Dağcı tutkunuydum. Dostlarıma ve öğrencilerime ilk tavsiye edeceğim romancı o olacaktı.

2005 yılında **Bizim Ahıska**'nın 4. sayısında Cengiz Dağcı'yla ilgili bir yazı kaleme almıştım. İstiyordum ki Ahıskalı gençler de onu okusun. Zira Dağcı'nın kitaplarında anlatılan hazin hayat, bir bakıma **Ahıska** hayatı değil miydi? 1944 yılının baharında Kırımlılar, aynı senenin kış başlangıcında da Ahıskalılar sürülmemiş miydi? Kırım ve Ahıska'yı anayurttan koparan Stalin, iki halkın da cellâdı değil miydi?

Cengiz Dağcı kimdir?

1920 yılı baharında Kırım'da, Gurzuf köyünde dünyaya gelmiş, çocukluğu Kızıлтаş köyünde geçmişti. Akmescit'te Padagoji Enstitüsü öğrencisi olduğu sırada İkinci Dünya Savaşı patladı. Askere alındı ve kısa bir eğitimden sonra tank teğmeni olarak cepheye sürüldü. Ukrayna cephesinde Almanlara esir düştü. Alman bozgununda esir kampından kurtuldu. Polonyalı karısıyla Roma'ya geldi. Türkiye Büyükelçiliğine müracaat ederek iltica talebinde bulundu.

Bu sahneyi bir romanında şöyle anlatmaktadır:

“Avusturya mülteci kamplarında bulunan vatandaşlarımın yanına gidemiyorum. Param yok ki gidebileyim! Vatandaşlarım orada kamplarına, Türk bayrakları asmışlar. Biz Türk'üz, vatanımız

Türkiye'dir, diyorlarmış. Onlar elbette Türk'türler! Türk bayrakları altında yaşamak hakkını onlardan hiç kimse alamaz. Ben de bu acılı günlerimde onların arasında, beraber bulunmalıydım! Türkiye bizi unutmaz, unutamaz. Doğrudan doğruya Türk konsoloshanesine gidip derdimi anlatsam?

Bu fikir bana dün gece biricik kurtuluş yolu gibi göründü. Bu fikir sanki doğduğum günden beri içimde uyuyordu. Dün gece ansızın uyanı ve bütün benliğime hâkim oldu. İlk defa olarak ben de hayatta lüzumlu bir insan olduğumu hissettim. Ben de o yurdun evlâdıydım! Benim de dinç vücudum, iki sağlam kolum var. Yeni Türkiye'nin fabrikalarında, kömür ve maden ocaklarında, Anadolu topraklarında Türk kardeşlerimle omuz omuza çalışır, bu iki kolla, bu iki elle ben de Türkiye'yi başarıdan başarıya ulaştırmak için küçük bir yardımda bulunurum. Ben onlarlayım, onlardan biriyim. Türk yurdu bir tehlikeyle karşı karşılaştığı zaman, sırtıma Türk üniforması giyerim ve o üniformanın içinde, nihayet hakikî Sadık Turan olurum ben...

Sabaha kadar uyumadım. Sabaha kadar Türk konsolosuyla nasıl buluşacağımı, neler söyleyeceğimi düşündüm.

Sabah oldu. Hava yağmurluydu. Heyecan içindeydim. Eski ayakkabılarımı temizledim, sevgi-

lisine gitmek için hazırlanan bir sevdalı gibi elbise mi fırçaladım, yıkandım, giyindim, saate baktım, daha yediymi. Otel odasında bir aşağı bir yukarı gidip gelerek söyleyeceklerimi ezberlerken son sigaramı içtim. Nihayet tam dokuzda odadan çıktım. Yarım saat sonra Türkiye konsololuğunun kapısı üstündeki ay yıldızlı armanın altındaydım. Hayatımda hiçbir zaman kendimi bu kadar mesut hissetmemiştim. Tepemde o ay gururla bana bakıyor, benim de dünyada lüzumlu bir insan olduğumu söylüyordu. Zile bastım. Temiz ve beyaz önlüklü bir kadın kapıyı açtı. Selâmıma İtalyanca cevap verdi. Kadının soğuk bakışlarından hiç alınmadım. Biliyordum ki burası bir Türk yeridir ve benim lisanım geçer. Kadın beni içeriye sokmadı ama kapıyı da kapatmadan gitti ve beş dakika sonra yanında uzun boylu, esmer bir

gençle döndü. Gençle selamlaştık. Elimi sıktı, beni içeriye aldı. Temiz koridordan geçip bir kapının önünde durduk. Genç, ne iş için geldiğini sordu. Ben doğrudan doğruya konsolosla görüşmek istediğimi söyledim. Esmer genç, önünde durduğumuz kapıyı vurup odaya girdi. On dakika kadar bekledim. Kapı tekrar açıldı ve boylu poslu, yaşlıca biri dışarı çıktı. Beni tepeden tırnağa süzdükten sonra, kısaca:

-Nerelisiniz? diye sordu.

- Ben Türk'üm efendim, Kırım Türk'ü...

- Evet.

Şimdi, neden bilmem ümitlerimin kırıldığını, yavaş yavaş mağlûp düştüğümü, dün gece konsolos Beye söylemek üzere hazırladığım cümlelerin hepsinin aklımdan çıktığını, zavallı mahlûk olduğumu hissediyordum. Şimdi ve belki ilk defa olarak Türk olmanın yetmediğini anlıyorum. Konsolos, gözlerimin içine bakarak:

-Siz Rus tebaasındansınız, deşil mi? dedi.

Cevap veremedim. Geceleyin otel odasında ezberlediğim sözler beni mağlûp, perişan bırakarak hafızamdan silinmişti. Karşımdaki adama ne söyleyeceğimi bilmiyordum.

-Türkiye'de hısım akrabanız var mı? Türkiye'de akrabanız varsa onlara bir mektup yazınız. Onlar da bana yazsınlar. İleride belki bir şey yapar, sizi Türkiye'ye göndermeye çalışırız. Henüz mültecilerin memleketimize kabulü için karar verilmedi. İnşallah o da olacak. Siz şimdi dediğimi yapın, akrabalarınıza yazın...

Döndüm kapıya doğru yürüdüm. Temiz önlüklü kadın peşimden geliyordu. Çıktım. Kapının üstündeki ay yıldızına bir kere daha baktım. O ay yıldız beni bir an, daha içten ağlattı. Arkamdan kapı kapandı." (**Yurdunu Kaybeden Adam**, s. 240-243).

Türkiye temsilciğinden olumlu cevap alamayınca Kızılhaç vasıtasıyla İngiltere'ye gitti. 1946 yılı sonbaharında önce Edinburg'a, 1947'de de Londra'ya yerleşti. Lokantacılık yaptı. Vatani Kırım'ı hiçbir zaman unutmadı; Kırım

hayatını anlatan hikâye ve romanlar kaleme aldı. 1956 yılında İstanbul'da çıkan *Varlık* dergisi sahibi Yaşar Nabi ile haberleşerek kitaplarını Türkiye Türkçesiyle yayımlamaya başladı.

Merhum Yaşar Nabi, Dağcı'nın **Korkunç Yıllar** adlı romanının başına yazdığı *Birkaç Söz*'de şu ifadelerle yer veriyordu: "1955 yılı Ağustos'unda bir gün postadan Londra çıkışlı, kalınca bir zarf aldım. İçinde bir mektupla bir de uzun hikâye vardı. Mektubu gönderen, kendisinin Cengiz Dağcı adında Kırımlı bir Türk olduğunu, savaş ertesinde Londra'da yerleşmiş bulunduğunu bildiriyor, orada yayınlarımızı okuduğu için ilk kaleme aldığı bu hikâyeyi bana göndermeye karar verdiğini söylüyordu. Hikâyenin konusu Kırım'ın acı kaderiyle ilgili olduğu için ayrı bir önem taşıyordu."

Dağcı, Yaşar Nabi'ye yazdığı mektupta asıl önem verdiği Sadık Turan'ın Hatıraları adlı bir büyük roman üzerinde çalıştığını, bitirince göndereceğini yazıyordu. Nitekim bir müddet sonra bu romanın karalamalarını gönderiyor. Bunları inceleyen Yaşar Nabi, "Gerçekten önemli, büyük

bir eser karşısında bulunduğuma şüphe yoktu. Bu derece yaşanmış, bu derece duyularak yazılmış bir faciayı insanın tüyleri ürpermeden okuması, sonunda medeniyet adı altında işlenen cinayetleri lânetle anmaması imkânsızdı. Cengiz Dağcı, hayatını anlatan kısa notları şu cümleyle bitiriyor: Elhamdülillah Türk'üm Müslüman'ım ve bu notlarımda yazdıklarımın hepsinin de hakikat olduğuna yemin ederim." diyordu.

1998 yılında karısı Regina öldü. İngiliz'le evli bir kızı vardı.

2010 yılı Kasım'ında İstanbul'da bir sempozyuma beraber katıldığımız Hakan Kırımlı'yla sohbet ederken, Cengiz Dağcı'nın artık yaşlandığını, vefatı hâlinde cenazesinin mutlaka Kırım'a getirilmesi gerektiği üzerine konuşmuştuk.

Dağcı, 22 Eylül 2011 tarihinde Londra'da hayata veda etti. Kızının, babasının cenazesini Hristiyan usulünce defnedeceği haberi yayıldı. Eşinin, "Kocam öldüğü zaman Müslümanlığın

icaplarına göre defnini istiyorum.” anlamındaki vasiyeti ortaya çıktı. Türk makamları harekete geçti. Na’şı, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun gayretiyle Kırım’a getirildi. Dağcı için önce Akmescit’teki Kebir Camiinde cenaze namazı kılındı. Namazı Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez kıldırdı. Kırım Özerk Cumhuriyeti Meclis Başkanı Abdülcemil Kırımoglu da, “Türk ağalar bize Cengiz agamızı getirdi. Kendilerine şükran ve minnetlerimizi sunuyoruz.” dedi.

Davutoğlu burada yaptığı konuşmada, bugünün ‘vuslat günü’ olduğunu söyledi ve şöyle devam etti: *“Bugün vatan aşkı ile yanan bir insanın vatanına kavuştuğu gündür. Dışişleri Bakanı olarak birçok görevlerde ifa ettim; ama belki de bugün en anlamlı görevimi ifa ediyorum. Aslında bir teşekkür borcu varsa, önce bu borç muhterem Cengiz Dağcı’ya bizim borcumuzdur. Eğer bir teşekkür borcumuz varsa onun son mülakatlarından birinde söylediği gibi ‘Biz kahraman değiliz. Kahraman olanlar, on yıllarca sonra vatanlarına dönüp çadırlarda bataklıklarda yaşayarak tekrar o vatani, o mukaddes toprağı vatan edinenlerdir.’ diyerek sizlere teşekkür ediyordu Cengiz Dağcı. Mustafa Agamıza teşekkür ediyordu. Bütün Kırımlı kardeşlerimiz, yiğit onurlu kardeşlerimize teşekkür ediyordu. Cengiz Dağcı hayatı boyunca hizmet ettiği gibi aslında vefatıyla da tarihe bir çizgi çekti. İnsanlar vardır, ait oldukları milletin bütün serüvenini bütün kahramanlığını özetlerini yansıtır. Cengiz Dağcı romanlarında bunu yansıttı. Şimdi de vefatıyla aslında bir kez daha kahraman Kırım Tatar milletinin o güzel hasletlerini bize hatırlattı. Kendisini rahmetle anıyoruz. Ebediyen emanetine sahip çıkacağız. Emaneti olan ana topraklarına, emaneti olan güzel Türkçemize sahip çıkacağız. Emaneti olan özgürlüğümüzü her zaman her yerde muhafaza edeceğiz. Bunun için bu gök bayrakla birlikte Cengiz Dağcı’yı da hep bir sembol olarak zihnimizde gönlümüzde yaşatacağız.”*

Yazarın cenazesi Akmescid’e 100 kilometre uzaklıktaki Yalta’ya bağlı Kızıldaş köyünde toprağa verildi.

Cengiz Dağcı, bir ömür boyu, doğduğu yurdu, mensup olduğu halkı ve bu halkın kendi yurdunda uğradığı Rus zulmünü anlattı. Fakat o bu zulmü siyasî ve ideolojik bir edayla değil, dil ve

edebiyatın ve bilhassa edeb’in gerektirdiği ince ve yürekten inleyen bir üslûpla anlattı. Nedense Türk entelektüelleri onu görmemezlikten geldi, gazetelerinde yazı yazmadılar ve televizyonlarında program yapmadılar. Onlar Cengiz Dağcı’yı okusalardı, tarihî Rus saldırganlığını ve zalim Stalin’i de görmüş olacaktı. Ama bu takım, XX. Yüzyıl komünizminin tutsağı olmuş, kıblesini Kremlin’e çevirmiş, Stalin’e sosyalizmin altın çağını yaşatan adam gözüyle bakacak kadar batmıştı. Dağcı’yı okuyup anlasalardı bu rüya sona erecekti! Hâlbuki Varlık dergisi ve onun yayımlayan Yaşar Nabi de sol yakadandı ama onun millî bir vicdanı vardı. Nitekim Yaşar Nabi’nin vefatıyla Varlık Yayınevi, Dağcı’nın kitaplarının yayını durdurdu. Bu işi başka bir yayınevi üstlendi. Bende ki kitaplara bakıyorum, hepsi 1960 ve 1970’li yıllarda neşredilmiş Varlık kitaplarından...

2011 Temmuz’unda Ukrayna seyahatimin bir bölümünü Kırım’a ayırdım. Akmescit ve Bahçesaray’ı gezdim. Han Sarayı’nda Topkapı Sarayı’ni teneffüs ettim. Şair Puşkin’e ilham veren Göz Yaşı Çeşmesi’nin önünde durdum... Gaspıralı’nın *Tercüman* gazetesini çıkardığı binayı gezdim. Yayla Dağı’na ve karşı kayalıklara baktım. Yemyeşil yamaçlara ve buğday tarlalarına daldım. Tatlı meyilli yemyeşil tepeleri seyrettim...

İşte, bu ülke, Gazi Giray Han’ın, Gaspıralı’nın, Numan Çelebi Cihan’ın ve Cengiz Dağcı’nın yurdu diyerek düşündüm.

Türk Edebiyatına mal olmuş birinci sınıf yazarlarımızdan Cengiz Dağcı’ya rahmet ve mağfiret dileriz.

A. Davutoğlu, Dağcı’nın naaşını taşıdı.